

ТЕХНОЛОГІЯ СЕНКАН ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ

19, 2020). Poltava: HSEI of Ukraine “Ukrainian Medical Stomatological Academy”, pp. 154–155. [in Ukrainian].

7. Padalka, A.I., Sheshukova, O.V. & Lokhmatova, N.M. Osoblyvosti formuvannya profesinyoi kompetentnosti likariv-stomatolohiv na pislyadyplomnomu etapi [Peculiarities of formation of professional competence of dentists at the post-graduate stage]. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/200096729.pdf> (Accessed 04 Sept. 2023). [in Ukrainian].

8. Samoilenko, O., Mirshuk, O. & Sylenko, Yu. (2023). Profesiyno-pedahohichna pidhotovka fakhivtsya u konteksti suchasnykh realiy vidkrytoho osvithnio-naukovoho prostoru ZVO [Professional and pedagogical training of a specialist in the context of modern realities of the open educational and scientific space of higher education institutions]. *Youth and market*. No. 5 (213). pp. 83–89. [in Ukrainian].

9. Tymofiychuk, I., Yumyuk, S., Semenenko, S. & Boreyko, L. (2020). Osoblyvosti vykladannya fiziolohiyi studentam stomatolohichnoho fakultetu [Peculiarities of teaching physiology to students of the dental faculty]. *Current issues of social*

sciences and history of medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal. No. 2 (26). pp. 123–126. [in Ukrainian].

10. Shvets, K., Ostrovskyy, M., Varunkiv, O. & Savelikhina, I. (2022). Shlyakhy optymizatsiyi zmistu navchalnykh dystsyplin u zakladakh vyshchoyi osvity Ukrayiny [Ways to optimize the content of academic disciplines in higher education institutions of Ukraine]. *Youth and market*. No. 9 (207). pp. 7–11. [in Ukrainian].

11. Shchelepy [Jaws]. *Medical encyclopedia*. Available at: <https://medical-enc.com.ua/jaws.htm> (Accessed 03 Sept. 2023). [in Ukrainian].

12. Yanko, N.V., Kaskova, L.F., Novikova, S.Ch. & Khmil, O.V. (2021). Deyaki problemy praktychnoyi pidhotovky likariv-stomatolohiv u zakladakh vyshchoyi osvity Ukrayiny [Some problems of practical training of dentists in higher education institutions of Ukraine]. *Herald of problems of biology and medicine*. No. 3 (161). pp. 212–215. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.09.2023

УДК 378.147.016:94(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.291107>

Ірина Махновська, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради

Ірина Круковська, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради

Інна Д'яченко, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради

ТЕХНОЛОГІЯ СЕНКАН ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ

У статті акцентовано увагу на важливості творчої функції у процесі вивчення вітчизняної історії та культури; наголошено на необхідності застосування на заняттях інноваційних прийомів, спрямованих на стимуляцію інтересу учасників освітнього процесу до вітчизняної історії. Узагальнено позитивний досвід використання технології сенкан на заняттях з історії та культури України при підготовці майбутніх медиків. Охарактеризовано поняття сенкан, дана його характеристика, аналіз результатів використання цієї технології для розвитку критичного мислення у студентській аудиторії.

Ключові слова: креативне мислення; технологія сенкан; вища освіта; вітчизняна історія; студенти-медики.

Рис. 2. Літ. 11.

Iryna Makhnovska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor of the Natural and Social Sciences Department, Zhytomyr Medical Institute of Zhytomyr Regional Council

Iryna Krukovska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Head of the Natural and Social Sciences Department, Zhytomyr Medical Institute of Zhytomyr Regional Council

Inna Diachenko, Ph.D. (Philosophy), Associate Professor, Associate Professor of the Natural and Social Sciences Department, Zhytomyr Medical Institute of Zhytomyr Regional Council

SENKAN TECHNOLOGY AS TOOL FOR DEVELOPING CRITICAL THINKING IN MEDICAL STUDENTS DURING NATIONAL HISTORY CLASSES

The article emphasizes the importance of the creative function in the process of studying domestic history and culture. It highlights the necessity of using innovative techniques in classes aimed at stimulating students' interest in the educational process of national history. The positive experience of using the Senkan technology during Ukrainian history and culture classes in

preparation for future medical professionals is summarized. The concept of Senkan technology is described, its characteristics are given, and an analysis of the results of using this technology for developing critical thinking is provided. The relevance of developing tasks based on this technology is studied. Samples of applying Senkan technology in Ukrainian history and culture classes are presented.

It has been found that such technology promotes the acquisition of skills in cognitive reflection, such as awareness of student's actions and cognitive processes. Senkan technology is an effective tool for the development of intellectual activities, analytical abilities, expressive language, and synthesis of complex information. Its use is productive in summarization sessions, knowledge assessment, as well as for evaluating the terminology knowledge of those who are learning. Recent research and publications have been analyzed, and a wide range of possibilities for the use of this technology in approaching educational tasks has been considered. The authors emphasize that the use of interactive technologies in the educational process of higher education institutions, especially in the study of humanities, creates conditions for personal self-realization and helps learners achieve high intellectual development. The conclusions suggested in the article regarding the usage of Senkan technology can be applied as a basis for presenting the results of further pedagogical research.

Keywords: creative thinking; Senkan technology; higher education; national history; medical students.

Постановка проблеми. Сьогодні в українському суспільстві з особливою гостротою постає питання історичної пам'яті. Це цілком закономірно, адже народ України став на захист державності і суверенітету в протистоянні з російським агресором і потребує підкріплення своєї діяльності національною свідомістю і національною гідністю.

Важлива роль у розв'язанні цієї проблеми належить викладачам вітчизняної історії закладів вищої освіти, які мають озброїти молоде покоління достовірними історичними знаннями, виховати в них почуття національної самоповаги, державницької позиції та патріотизму, історичної свідомості, критичного мислення.

Як зауважує О. Резнік, “у сучасному світі може активно діяти лише той, хто вмiє швидко пристосуватися до постійних змін, нестандартно розв'язує складні проблеми, критично ставитися до того, що відбувається, порівнює схожі явища та здатен приймати вмотивовані рішення” [9].

Освітній компонент “Історія та культура України” має значний потенціал для формування вмiнь критичного мислення студентів через широкі можливості, закладені в навчальному матеріалі й відображені у чинних робочих програмах, що визнають таке формування одним із важливих результатів навчання історії. На думку авторів, основними умовами формування критичного мислення у процесі вивчення історії та культури України у вищій школі є:

- навчання спеціальних прийомів критичного опрацювання історичної інформації в усній, письмовій і графічній формах;
- системне використання методів проблемного інтерактивного навчання;
- системний розвиток навичок аргументації, формулювання суджень, висновків власних міркувань і рішень;
- використання запитань і завдань, що передбачають розвиток мисленневих операцій аналізу, синтезу, оцінювання;
- обов'язкове поєднання індивідуальної, групової та колективної роботи.

Основними вмiннями, що характеризують розвинене критичне мислення студентів в процесі навчання цього ОК, є:

- оцінювати власні погляди, погляди інших людей і сторонні впливи на них, виявляючи позитивні й негативні риси як здобутої інформації, так і самого розумового процесу;
 - зважено розглядати різноманітні підходи до проблеми, щоб приймати обґрунтовані рішення; робити логічні умовиводи, формулювати самостійні судження та будувати переконливу аргументацію;
 - аналізувати інформацію, зібрану з різних джерел, оцінювати її достовірність, адекватність конкретній проблемній ситуації, суперечливість відомостей, аргументів для доведення;
 - здійснювати рефлексію, самооцінювання та коригування власних пізнавальних дій і діяльності.
- Дидактична технологія сенкан є однією зі стратегій розвитку критичного мислення для тих, хто здобуває освіту у вищій школі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Методика застосування цієї технології у дидактиці достатньо висвітлена в літературі науковцями, викладачами, вчителями. На думку І. Хавбе: “Сенкан надзвичайно цікавий методичний прийом, який дозволяє активізувати діяльність учнів різного рівня знань. Умінням створювати сенкан учень виявляє рівень розуміння теми, знання матеріалу, вмiння виділяти головне та застосовувати здобуті знання для вирішення нового завдання” [11; 3; 5].

Як доводить А. Наливайко, “створення сенканів спонукає до набуття таких умiнь:

Формує аналітичний підхід до сприйняття інформації: змушує мислити, порівнювати і робити висновки, а не просто відтворювати отримані відомості з теми.

Вчить синтезувати знання: створення таких віршів уможливує більш глибоко вивчати зміст теми, виокремлюючи чи об'єднуючи ключові ознаки предмета вивчення.

Розвиває усне і письмове мовлення: вчить лаконічно, чітко і осмислено формувати і висловлювати думку” [6].

ТЕХНОЛОГІЯ СЕНКАН ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ

Методику розвитку критичного мислення на уроках історії, у т. ч., за допомогою методу сенкан досліджувала О. Пометун [7; 8].

Різнібічний аналіз використання ігрових технологій в освітньому процесі зробила О. Власій [2].

Цікаві думки у контексті розглядуваної проблеми висловлює І. Лаврова у статті “Технологія синквейн як інструмент розвитку критичного та креативного мислення здобувачів освіти на заняттях історії”, зазначаючи, зокрема таке: “Створення віршів за допомогою технології сенкан є ігровим прийомом і водночас ефективною вправою з розвитку пам’яті, уваги, критичного та креативного мислення” [4; 10].

Однією із м’яких навичок *soft skills*, що допомагає досягти успіхів у будь-якій сфері діяльності й побудувати успішну кар’єру називає критичне мислення О. Бойчук, адже володіння технологією сенкан спонукає учнів, студентів систематизувати щойно здобуті знання, закріпити новий матеріал, узагальнити знання з певної теми [1].

Стаття має на меті: розкрити суть дидактичної

технології сенкан; довести ефективність її використання на заняттях з вітчизняної історії та культури при підготовці студентів-медиків у Житомирському медичному інституті Житомирської обласної ради.

Виклад основного матеріалу. Сенкан (синквейн) (фр. “неримований вірш із п’яти рядків”) – одна із технологій навчання, яку сьогодні активно використовують педагоги, зокрема, на заняттях з вітчизняної історії й культури з дидактичною метою, як ефективний інструмент розвитку інтелектуальної діяльності, аналітичних здібностей, образивної мови, синтезування складної інформації розвитку критичного мислення. Ця технологія є продуктивною на заняттях узагальнення і перевірки знань, а також для оцінки термінологічного багажу здобувачів освіти.

Технологія заснована на використанні японських ліричних віршів хоку і танка. На початку XIX ст. американська поетеса Аделаїда Крепсі, спираючись на японську поезію, розробила цю поетичну форму, яка вимагає певної побудови та складається за такою схемою:

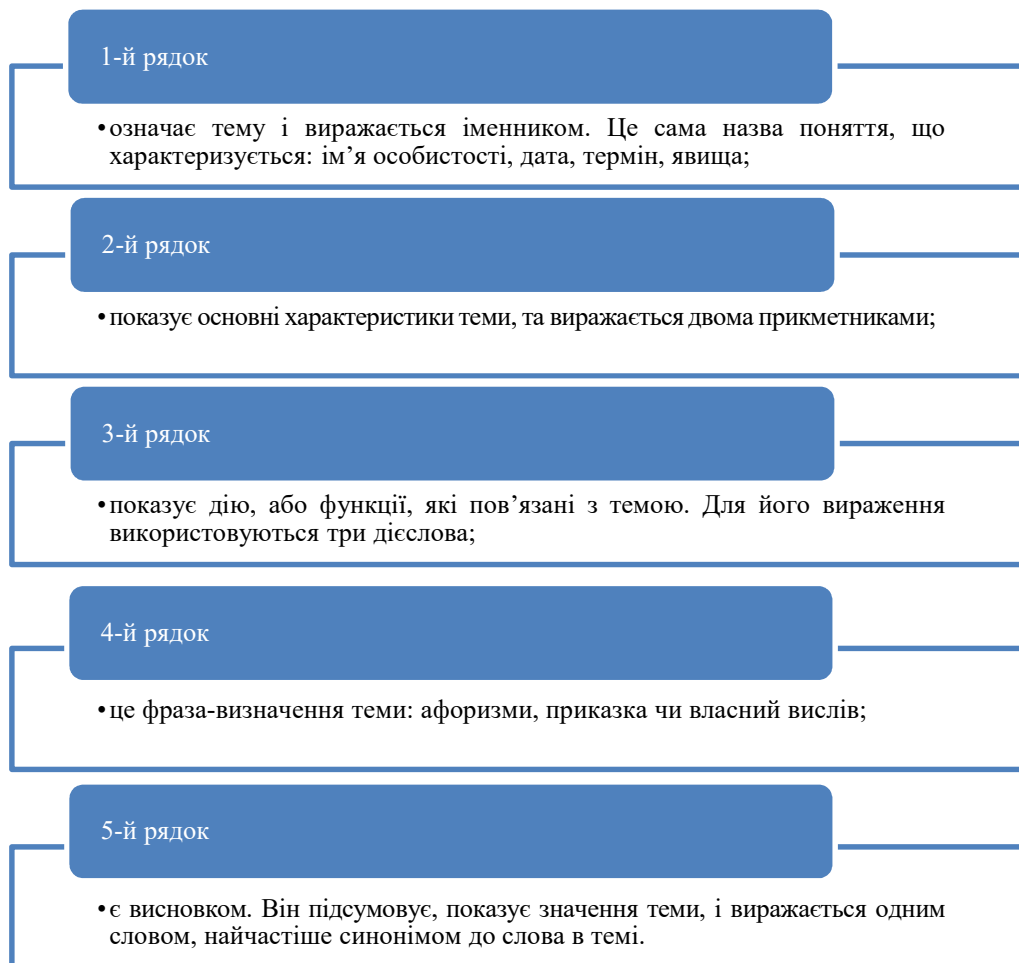

Рис. 1. Схема складання сенкану

ТЕХНОЛОГІЯ СЕНКАН ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ

Сенкан може доповнювати будь-яку частину заняття і виконувати в кожній із них різні функції (рис. 2).

Опитування, проведені у Житомирському медичному інституті ЖОР серед студентів-першокурсників, які навчаються за освітнім ступенем бакалавр на ОПП “Медсестринство”, “Акушерська справа”, “Екстрена медицина”, “Технології медичної діагностики та лікування”, “Фізична терапія, ерготерапія” довели, що переважна їх більшість не знайомі з

технологією сенкан, лише третина застосовували її у школі на заняттях з української та зарубіжної літератури і майже зовсім не використовували при вивченні інших предметів. Проте після оволодіння цією технологією в студентській аудиторії на заняттях з історії та культури України, вони легко, із задоволенням справлялися зі створенням віршів, у яких характеризували: поняття, терміни, історичних осіб, явища.

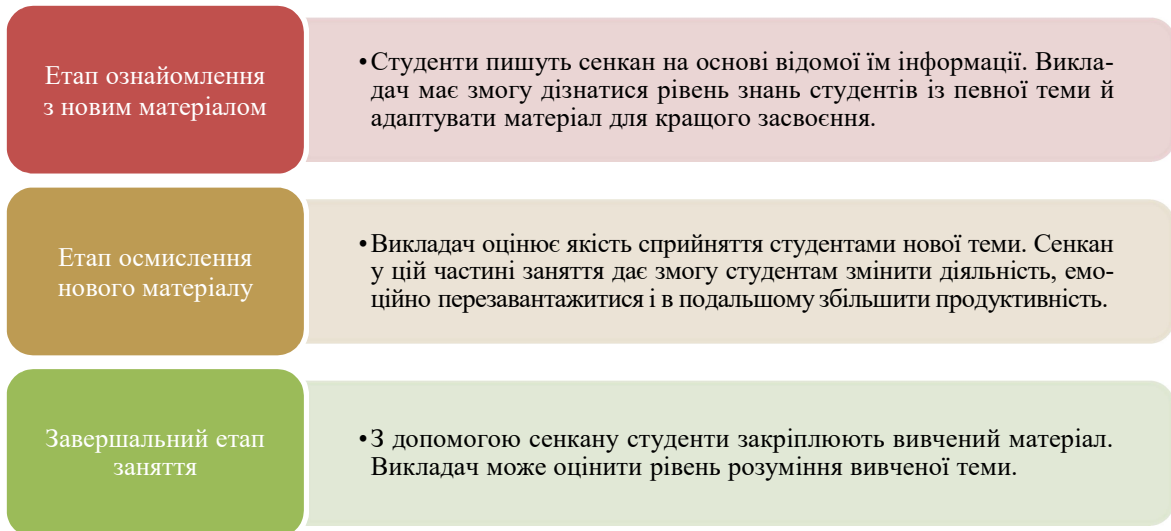

Рис. 2. Функції сенкану під час заняття

Перші сенкан-вірші створювались разом в аудиторії під керівництвом викладача.

Історія
 Стародавня, новітня
 Досліджує, вивчає, пояснює
 Historia – est mater studiorum
 (Історія – вчителька життя)
 Наука

Трипільська культура
 Археологічна, розвинена
 Господарювали, виготовляли, розмальовували
 Культура “мальованої кераміки”
 Предки

Ольга
 Рівноапостольна, мудра
 Придушила, упорядкувала, охрестилась
 Перша жінка християнка на Русі
 Княгиня
 Данило Галицький
 Мудрий, талановитий
 Коронувався, розбудовував, воював
 “Другий по Соломонові” (літописець)
 Державотворець

Після того, як технологія засвоєна, вона працюється у малих групах або самостійно як творче домашнє завдання. Створюючи сенкан про князя Святослава, студентка, що навчається за ОП “Акушерська справа”, Вероніка Павлюк, характеризувала його як “запорожця на престолі” (за М.С. Грушевським), відзначаючи хоробрість, мужність цього давньоруського князя.

Святослав
 Хоробрий, войовничий
 Боронив, підкорював, управляв
 “Запорожець на престолі” (за М.С. Грушевським)
 Князь-воїн

Складені Максимом Супруненко та Сергієм Зав’язуном, студентами 101 групи ОП “Екстрена медицина”, сенкани про козаків, гайдамак, відображають їхнє ставлення до цих героїв як до незламних лицарів українського народу, борців за національну свободу.

Козаки
 Хоробрі, свободолюбиві
 Боронять, воюють, захищають
 Незламні лицарі українського народу
 Захисники

Гайдамаки
Мужні, рішучі
Боролись, захищали, визволяли
Борці за національну свободу
Герої

Складаючи сенкан, студенти реалізують власні інтелектуальні й творчі здібності, а також засвідчують ступінь володіння навчальним матеріалом із запропонованої теми.

Визначаючи причини, сутність і наслідки Голодомору 1932–1933 рр., студенти отримали завдання, працюючи в малих групах, узагальнити інформацію та викласти її у формі сенкана.

Голодомор
Штучний, жадливий
Конфісковували, експропріювали,
розкуркулювали
Масовий терор голодом на селі
Геноцид

Закріплюючи матеріал з теми “Шістдесятники” в українському національно-визвольному русі, вони створили сенкан на основі засвоєної інформації.

Шістдесятники
Творчі, талановиті
Обстоювали, творили, прагнули
“В’язні совісті – покоління молодих митців періоду
“тимчасової відлиги”
Рух

Використання цієї нескладної технології в освітньому процесі дійсно підвищує інтерес та мотивацію до тієї чи тієї історичної події, постаті, явища.

Студентам подобається, що вправи, створенні на основі цієї технології, є простими у застосуванні, сприймаються як навчальна гра, інтерактивна діяльність та мають великий дидактичний потенціал. Вони комплексно розвивають увагу, пам’ять, мислення, збагачують словниковий запас, зміцнюють міжпредметні зв’язки, допомагають перевірити рівень знань і закріпити тему, що вивчається, відкривають нові можливості для творчого та критичного мислення. Студенти вміщують у невеликий вірш свої почуття, емоції, асоціації, вчаться розмірковувати, спілкуватися, слухати і чути інших. Важливим мотиваційним чинником для такої творчої роботи є й те, що освітній процес у закладі здійснюється за кредитно-трансферною накопичувальною системою, де кожен студент має право на отримання додаткових балів при виконанні творчих завдань (ДПРС – індивідуальна дослідницька робота студента).

Висновки. Отже, практичний досвід роботи викладачів-істориків доводить, що окреслена технологія як один із методів розвитку критичного мис-

лення дає можливість викладачеві мотивувати та стимулювати діяльність студентів, залучати їх до творчої, продуктивної діяльності, формувати ключові предметні компетентності, активізувати і розвивати пізнавальний процес, логічно й аргументовано викладати матеріал.

При запровадженні цієї технології як ігрового прийому знання засвоюються набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам’ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук шляхів її розв’язку.

На думку авторів, досвід запровадження означеної технології в освітньому процесі доцільно використовувати при викладанні не лише освітніх компонент гуманітарного циклу, але й загальнономедичних та клінічних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчук О. Розвиваємо критичне мислення: що таке сенкан і як його написати. URL: <https://buki.com.ua/news/t-ozvivajemo-kriticne-mislennya-shho-take-senkan-i-yak-i-ogo-napisati/> (дата звернення: 11.09.2023).
2. Власій О. Можливості використання ігрових технологій для підготовки майбутніх учителів до формування цифрової компетентності школярів. *Молодь і ринок*. Щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич, 2021. № 5–6 (191–192). С. 77–83.
3. Дзямулич Н.І. Сенкан у системі інноваційного навчання. *Педагогічний пошук*. 2010. № 4. С. 64–66.
4. Лаврова І. “Технологія синквейн як інструмент розвитку критичного та креативного мислення здобувачів освіти на заняттях історії”. *InterConf*, Червень 2021. С. 266–273, DOI: 10.51582/interconf.7-8.06.2021.028. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.7-8.06.2021.028> (дата звернення: 12.09.2023).
5. Луцкевськ О. Від японського хайку – до американського станісу. Київ : Знання України, 2006. 238 с.
6. Наливайко А.Ю. Прийом “Сенкан”: творче мислення переосмислення сухого навчального матеріалу. URL: <https://vseosvita.ua/news/priyom-senkan-tvorche-pereosmyslenia-sukho-ho-navchalnoho-materialu-6162.html> (дата звернення: 13.09.2023).
7. Пометун О. “Методика розвитку критичного мислення на уроках історії”. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання* 1.3. 2012. 3 с.
8. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. С. 142–144 URL: https://nvk-licey.at.ua/_ld/0/2_VTn.pdf (дата звернення: 14.09.2023).
9. Резнік О.П. Формування критичного мислення на уроках історії за допомогою використання історичних джерел. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-formuvannya-kritichnogo-mislennya-na-urokah-istorii-za-dopomogoyu-vikoristannya-istorichnih-dzherel-231874.html> (дата звернення: 14.09.2023).
10. Технологія синквейн (“Сенкан”). Огляд інструментів для розвитку критичного мислення дорослих та дітей. URL: https://naurok.com.ua/uploads/conference/46/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5%20%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_1615700379.pdf (дата звернення: 14.09.2023).

11. Хавбе І.О. Сенкан на уроках історії: *Історія та правознавство*. Науково-методичний журнал. Харків: жовтень 2015. № 28–29 (416–417). С. 8.

REFERENCES

1. Boichuk, O. Rozvyvaiemo krytychne myslennia: shcho take senkan i yak yoho napisaty [We develop critical thinking: what is senkan and how to write it]. Available at: <https://buki.com.ua/news/rozvivajemo-kriticne-mislennya-shho-take-senkan-i-yak-iogo-napisati/> (Accessed 11 Sep. 2023). [in Ukrainian].

2. Vlasii, O. (2021). Mozhyvosti vykorystannia ihrovykh tekhnolohii dlia pidhotovky maibutnikh uchyteliv do formuvannia tsyfrovoi kompetentnosti shkoliariv [Possibilities of using game technologies to prepare future teachers for the formation of digital competence of schoolchildren]. *Youth & market*. Drohobych, No. 5–6 (191–192). pp. 77–83. [in Ukrainian].

3. Dziamulych, N.I. (2010). Senkan u systemi innovatsiinoho navchannia [Senkan in the system of innovative education]. *Pedagogical search*. No. 4, pp. 64–66. [in Ukrainian].

4. Lavrova, I. “Tekhnolohiia synkvein yak instrument rozvytku krytychnoho ta kreatyvnoho myslennia zdobuvachiv osvity na zaniattiaka istorii” [“Synway technology as a tool for the development of critical and creative thinking of students in history classes”]. *Inter Conf*, June 2021, pp. 266–73. Available at: <https://doi.org/10.51582/interconf.7-8.06.2021.028> (Accessed: 12 Sep. 2023). [in Ukrainian].

5. Lushchevska, O. (2006). Vid yaponskoho khaiku – do amerykanskooho stansysu [From Japanese Haiku to American Stance]. Kyiv, 238 p. [in Ukrainian].

6. Nalyvaiko, A.Iu. Pryiom “Senkan”: tvorche myslennia pereosmyslennia sukhoho navchalnoho materialu [The “Sen-

kan” method: creative thinking of rethinking dry educational material]. Available at: <https://vseosvita.ua/news/pryiom-senkan-tvorche-pereosmyslennia-sukhoho-navchalnoho-materialu-6162.html> (Accessed 13 Sep. 2023) [in Ukrainian].

7. Pometun, O. (2012). “Metodyka rozvytku krytychnoho myslennia na urokakh istorii” [“Methodology for the development of critical thinking in history lessons”]. *History and social studies in Ukrainian schools: theory and teaching methods*, 1.3; 3 p. [in Ukrainian].

8. Pometun, O. (2007). Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia [Encyclopedia of interactive learning]. Kyiv, pp. 142–144. Available at: https://nvk-licey.at.ua/_ld/0/2_BTn.pdf (Accessed 14 Sep. 2023) [in Ukrainian].

9. Reznik, O.P. Formuvannia krytychnoho myslennia na urokakh istorii za dopomohoiu vykorystannia istorichnykh dzherel [Formation of critical thinking in history lessons using historical sources]. Available at: <https://naurok.com.ua/stattya-formuvannia-krytychnoho-mislennia-na-urokah-istorii-za-dopomogyu-vikorystannia-istorichnih-dzherel-231874.html> (Accessed 14 Sep. 2023). [in Ukrainian].

10. Tekhnolohiia synkvein (“Senkan”) [Synquain (“Senkan”) technology]. Review of tools for the development of critical thinking in adults and children. Available at: https://naurok.com.ua/uploads/conference/46/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5%20%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_1615700379.pdf (Accessed 14 Sep. 2023). [in Ukrainian].

11. Khavbe, I.O. Senkan na urokakh istorii: Istorii ta pravoznavstvo [Senkan in history lessons: History and jurisprudence]. *Scientific and methodical journal*. Kharkiv, October 2015. No. 28–29 (416–417). p. 8. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.09.2023

“Хто бажає, щоб народ був щасливий і виховувався успішно, той повинен визнати як першу і неминучу умову досягнення цієї мети – виховання і освіти вчителів, а також таке їх становище, що відповідало б їхньому важливому обов’язку”.

Адольф Дістервег
німецький педагог-демократ

“Метафори й історії набагато сильніші (на жаль) за ідеї. Ідеї з’являються й зникають, історії – залишаються”.

Насім Шалєб
лівансько-американський літератор, науковець

“Найближчий розгляд історії переконує нас у тому, що дії людей впливають з їхніх потреб, їхніх пристрастей, їхніх інтересів... І лише вони відіграють головну роль”.

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель
німецький філософ

“Праця звільняє нас від трьох великих лих: нудьги, пороку і нестатків”.

Вольтер
французький філософ

